

JYX

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Lasonen, Johanna

Title: Tavoitteena tunnustuksen antamisen tasavertaisuus

Year: 2009

Version: Published version

Copyright: © Suomen kasvatustieteellinen seura ry 2009

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Lasonen, J. (2009). Tavoitteena tunnustuksen antamisen tasavertaisuus. In J. Lasonen, & M. Halonen (Eds.), Kulttuurienvälinen osaaminen koulutuksessa ja työelämässä (pp. 145-154). Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia, 43. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7411-20-9>

Tavoitteena tunnustuksen antamisen tasavertaisuus

Edellä olemme keskittyneet kulttuuri-, kieli-, koulutus- ja asennekysymyksiin ihmisen eri ikäkausina. Kattavaan yleisesitykseen ei ole pyrittykään, vaan kustakin vaiheesta on esitelty tapaustutkimus tai kirjallisuuteen perustuva katsaus. Kaikissa luvuissa olemme niiden erilaisista taustateorioista ja tutkimuskohteista huolimatta kuitenkin käsitelleet tavalla tai toisella tunnustamista, tunnustuksen antamista ihmisten erilaisille taidoille ja taustoille. On tunnustettava ihmisten eri- ja monikielisyys, kulttuuritausta ja kaikesta erilaisuudesta syntyvä osaaminen – kirjan keskiössä ollut kulttuurienvälinen osaaminen. Maahanmuuttajat ja heidän lapsensa muodostavat jo niin merkittävän osan Suomen väestöstä, että heidän oikeutensa ja hyvinvointinsa on taattava ihmisoikeuksienkin perusteella. Koska kulttuurinen arvonnanto ja tunnustus ovat menestyksen ja hyvinvoinnin tekijöitä koko elämänkaaren ajan, tässä viimeisessä luvussa erittelemme tunnustuksen käsitettä: mitä tunnustuksen antaminen tarkoittaa, ja mitä on tunnustuksen antamisen tasavertaisuus?

Yhteiskunnalliseen elämään osallistuminen sekä koulutukseen ja ammattiin sijoittuminen ovat osoittautuneet ratkaiseviksi tekijöiksi maahanmuuttajataustaisten henkilöiden integroitumisessa uuteen asuinmaahan. Osallistumisen mahdollisuus ja osalliseksi pääseminen

on merkityksellistä kaikille. Maahanmuuttajien osallistumisen, menestymisen ja työpaikan saamisen esteinä saattaa olla tunnustuksen puute. Arvostus ja tunnustus ovat sosialisatioprosessille ja identiteetin muodostumiselle välttämättömiä. Heikki Ikävalko (2003) esittelee ”tunnustusasenteet”, joilla tarkoitetaan toisen ihmisen pitämistä persoonana (subjektina, intentionaalisen olentona) pitämistä. Axel Honnethin (1995) normatiivisen tunnustusteorian ideana on persoonallisen identiteetin rakentuminen ja itsensä toteuttaminen. Psykologisina resursseina hän pitää itseluottamusta, itsekunnioitusta ja itsearvostusta. Sosiaalinen arvostus rakentuu edellisten tunnustussuhteesta. Arto Laitinen, joka on kehittänyt tunnustuksen käsitettä merkittäväällä tavalla, varoittaa henkilöiden välisen tunnustuksen yksipuolisista tulkinnoista (Laitinen, 2002). Tunnustus on moniulotteinen käsite ja ilmiö (Laitinen, 2009).

Sosiaalinen arvostus näkyy tasavertaisten mahdollisuuksien vaatimisena ja luomisena vähemmistön edustajille niin, että heidän lähtökohtiensa erilaisuus – esimerkiksi kielen suhteen – otetaan huomioon. Tasavertaisen tunnustuksen lähtökohtana ovat monikulttuurisuuden ja -muotoisuuden tiedostaminen ja ymmärtäminen sekä kulttuurienvälisyyden oppiminen. Niin leikki-ikäisten kuin ikääntyvienkin kulttuurienvälistä osaamista ja taitoja tarvitaan koulutusorganisaatioissa, työpaikoilla ja vapaa-aikana. Jos valtaväestön asiantuntijoiden ja muiden kansalaisten asenne ja oletus erilaisten toimintaperiaatteiden ja käytäntöjen luomisessa perustuu yksikielisyyteen (toisin sanoen suomen- tai ruotsinkielisyyteen) ja yksikulttuurisuuteen (eli suomalaisuuteen – mitä ikinä se onkaan), koulutus- ja työkäytännöt uudistuvat vain suurten asennemuutosten kautta.

Maahanmuuttajataustaisten lasten äidinkielen ja suomen kielen oppimisen tasolla on merkittävä yhteys heidän elinikäisen oppimisen taitoihinsa ja siihen, millaisen aseman he koulutustasonsa perusteella tulevat yhteiskunnassa saavuttamaan. Mia Halonen toteaa luvussaan: ”Tutkimukseni oppilaat olivat pääsääntöisesti erittäin hyvässä asemassa sekä S2-opetuksen että oman äidinkielen opetuksen suhteen. ... [P]ääkaupunkiseudun kaupungit ovat tukeneet S2-opetusta valtionavustuksen lisäksi ...” Edelleen hän toteaa, että oman äidinkielen opiskeluun

osallistui 46 oppilaasta 37. Kaikissa kunnissa resurssitilanne ei ole näin hyvä, mikä käy ilmi Kemppaisen ja Lasosen katsauksesta. Resurssien varaaminen ja jakaminen osoittavat niitä tarvitsevien arvostusta.

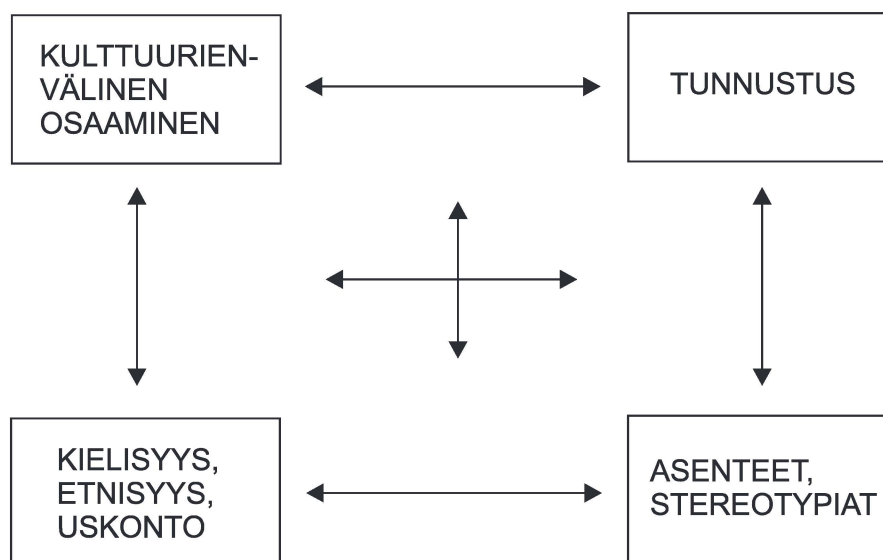
Kulttuurienvälinen oppiminen, joka on yhteydessä tunnustuksen merkityksen ymmärtämiseen ja tunnustusasenteisiin, on elinikäistä. Mitä sitten on kulttuurienvälinen osaaminen, ja miten siihen päästään? Marianne Teräs on tutkinut oppilaitosympäristössä kulttuurilaboratoriomenetelmää, jonka avulla voidaan kehittää kulttuurienvälistä toimintaa ja osaamista työpaikoilla. Kulttuurilaboratoriossa sovelletaan muutoslaboratorion menetelmää kulttuurienvälisen kohtaamisen tilan määrittämiseksi. Näin osallistujat voivat erottaa erilaisia kulttuurisia ilmiöitä, määrittellä ja verrata niitä sekä luoda uutta kulttuurienvälistä toimintaa, esimerkiksi oppimista, hoitamista ja johtamista. Tutkimuksensa tuloksena hän toteaa, että monikulttuurinen yhteistyö on mahdollisuus uusille ideoille ja toiminnalle, jollaista yhteisöllä ei pitäisi olla varaa hukata.

Raija Pini Kemppainen erittelee kulttuurienvälistä osaamista liike-elämän työpaikoilla. ”Kulttuurienvälisiin kompetensseihin kuuluvat asenteet itseä ja toisia kohtaan ja positiivinen asenne kulttuurienväliseen kehittymiseen. Lisäksi kompetenssit vaativat sekä spesifiä tietoa että taitoa.” Kirjallisuuskatsaukseen perustuvassa yhteenvedossaan hän korostaa liike-elämän (työpaikkojen) kulttuurinvälisen osaamisen käsittävän seuraavat osa-alueet: osallistuva kompetenssi, interaktiivinen kääntäminen, kulttuurinvälisessä verkossa toimiminen, yhteistoiminnallinen kulttuurienvälinen oppiminen, kulttuurienvälisen tiedon, kokemusten ja arvojen siirto sekä yhteistoiminnallisen ilmapiirin luominen. Kukin osaamisen osa-alue edellyttää alaisen, esimiehen, työtovereiden, asiakkaiden ja sidosryhmien jäsenten kunnioittavaa kohtaamista ja arvostamista.

Etniset kaavoittumat eli stereotyyppit voivat olla toisen ihmisen arvostamisen ja tunnustuksen esteenä tai edistäjänä. Khakimovin ja Khotinetsin lähtökohtana on asenteiden ja ennakkoluulojen tarkistaminen ja tiedostaminen tutustumisen ja kohtaamisen ja niistä oppimisen kautta. Yksilötasolla etnisten stereotyyppien kognitiivinen kompo-

nentti toimii lähtökohtana, jonka pohjalta toista osapuolta arvioidaan. Kaavamainen, ennalta saatu käsitys tietyn ryhmän ominaisuuksista ja siitä johtuva käyttäytyminen voivat olla esteenä heidän tunnustamiselle ja tasapuoliselle kohtelulle.

Olen koonnut kuvioon 1 teoksen yhteiset keskeiset käsitteet ja niiden yhteydet.

Kuvio 1. Kulttuurienvälinen osaaminen koulutuksessa ja työelämässä

Kulttuurienvälistä osaamista, kielisyyttä ja etnisiä stereotyyppioita eli kaa-voittumia, jotka liittyvät tunnustuksen antamiseen, on avattu edellisissä luvuissa. Lopuksi määrittelen lyhyesti tunnustuksen käsitteen.

Tunnustuksen poliittiset, eettiset ja teoreettiset lähtökohdat

Charles Taylor (1994) kiinnitti tunnustuksen käsitteen monikulttuuri-suuteen sillä perusteella, että ihmiselle on ominaista tulla huomatuksi muista erilaisena, erityisesti kulttuuristen erityispiirteiden perusteella.

Tunnustaminen siis liittyy kulttuuriseen erilaisuuteen, mutta myös arvoihin ja tasa-arvoon. Taylor (1994) ei kuitenkaan sido erottautumisen tunnustamista sosiaaliseen, poliittiseen ja taloudelliseen tasa-arvoon. Hän näkee tunnustuksen uutena inhimillisenä tarpeena. Kaikki yhteiskunnan jäsenet odottavat tällaista tunnustamista. Hän määrittelee kaksi tunnustuksen muotoa. Ensinnäkin demokraattisen muodon yleisin ilmaisu on tasavertainen ihmisarvo. Hän korostaa kuitenkin erityisesti toista tunnustuksen muotoa: toisen henkilön tunnustamista hänen erityisyytensä ja identiteettiensä vuoksi. Taylorin mukaan erityisyys on monikulttuurisuudessa sekä yksilöitä että yhteisöjä eteenpäin vievä voima.

Tunnustusta yhteiskunnallisena ilmiönä ovat tutkineet kriittisen teorian perinteeseen kuuluvat teoretikot, muun muassa Axel Honneth, Nancy Fraser ja Arto Laitinen. Kriittisellä teoriolla tarkoitetaan lyhyesti ilmaistuna sellaista teorian ja sosiaalisen todellisuuden suhdetta, jossa teoria on yhteydessä kokemukseen, mielenkiinnon kohteisiin, diskurssiin tai käytäntöön sosiaalisessa todellisuudessa tiettyinä aikoina tietyssä paikassa samalla, kun se toimii saumana olemassa olevan sosiaalisen järjestyksen ulkopuolella.

Honneth (1995, 2004) esittää kriittisen teorian keskittyvän termiin, jolla on selkeästi subjektiivinen, ei-kaupallinen, psykologinen ja kulttuurinen luonne. Hänen mukaansa (1995, 131) tunnustamisen kieltäminen loukkaa, koska se vahingoittaa subjekteja tai rajoittaa heidän vapauttaan toimia ja loukkaa heidän positiivista itseymmärrystään. Honnethin lähestymistapa on normatiivinen ihanne, sillä hän väittää, ettei tunnustus ole vain abstraktia oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa vaan myös ”itsensä toteuttamista”, ”tietyn elämismailman sovittua henkistä ilmapiiriä” ja ”hyvää elämää” (mt., 172).

Käytännössä tunnustamisen kieltämistä on, kun henkilöä kohdellaan väärin esimerkiksi halveksumalla ja nöyryyttämällä. Moraalisessa ja eettisessä mielessä tunnustus suodattuu erilaisten sosiaalisten ryhmien toisiinsa kietoutuneiden representaatorakenteiden läpi. Vallassa olevat ydinryhmät muodostavat hierarkkiset arvostuksensa, joiden avulla alistettavia ryhmiä pidetään riippuvaisina ja irrationaalisina – jopa kel-

vottomina kansalaisina. Epäkunnioituksen kieli on olemassa ”toisten”, pois suljettujen ryhmien minäkuvassa ja keskinäisissä suhteissa sekä demokraattisen yhteiskunnan ”oikeiden kansalaisten” normatiivisessa kielessä. Arvostuksen ja tunnustuksen saavuttaminen on monimutkainen: niitä ei saada sanallisesti vaatimalla, koska se on astumista julkisen elämän valtaryhmän diskurssiin.

Kaksi toistaan täydentävää näkemystä

Fraser ja Honneth (2003) käyvät dialogia näkemyksistään väitellessään tunnustuksesta ja hyvinvoinnin uudelleen jaosta. Jälkimmäinen käsite on Fraserin käyttämä käsite. Honneth tulkitsee uudelleen jakamiseen liittyvät konfliktit taisteluksi tunnustuksen puolesta, kun taas Fraser puolustaa uudelleen jakamisen olevan nykyisen sosiaalisen taistelun keskeinen käsite. Honnethin mielestä tunnustus on perustavanlaatuisen ja yhdistävä moraalinen kategoria, kun taas uudelleen jakaminen on sen seuraus. Hän pitää uudelleen jakamisen sosialistista ihannetta tunnustuksen taistelun alalajina. Fraser puolestaan kiistää uudelleen jakamisen olevan vain tunnustuksen kylkiäinen. Niinpä hän perään kuuluttaa ”mittasuhteiltaan oikeaa dualistista” analyysia, joka tarkastelee kahta kategoriaa yhtä perustavanlaatuisina ja pelkistymättöminä oikeudenmukaisuuden näkökantoina (Fraser & Honneth, 2003, 2–3).

Fraser kannattaa analyttistä erottelua talouden ja kulttuurin tai luokan ja statuksen välillä. Siinä kun Honneth korostaa ”moraalis-teoreettista monismia”, Fraser kannattaa ”mittasuhdedualismia”, joka erottaa toisistaan taloudellisen kamppailun tasa-arvoisen jakamisen puolesta ja kulttuurisen kamppailun tunnustamisen puolesta. Fraserin (1997) mielestä kapitalistinen yhteiskunta sisältää sekä systemaattisesti integroidun markkinajärjestyksen että arvosäädellyn sosiaalisen järjestyksen, mikä tarkoittaa erottelua järjestelmäintegraation ja sosiaalisen integraation välillä. Markkinajärjestykselle on ominaista kamppailu materialistisista intresseistä, kun taas sosiaaliseen järjestykseen kuuluu kamppailu statuspaikoista. Koska Fraser ei halua esineellistää integraation kahta

muotoa kahdeksi erilliseksi yhteiskunnalliseksi hallinta-alueeksi, hän puolustaa "mittasuhtedualismia" järjestysulottuvuuksien analyyttisen erottelun välineenä. Yksi ja sama sosiaalinen kamppailu voidaan nähdä toisaalta kamppailuna hyvinvoinnin jakaantumisen puolesta ja toisaalta kamppailuna tunnustuksen puolesta.

Tunnustamisen haaste koulutuksessa

Taylor (1994) mainitsee koulut merkittävinä tunnustuksen tapahtuma- ja toimintapaikkoina. Kouluissa erityisesti opetussuunnitelmien, sosiaalisten suhteiden ja pedagogisten käytäntöjen merkitys korostuu. Honneth (1995) puolestaan korostaa tiettyjen instituutioiden merkitystä tunnustuksen alkuunpanijoina.

Kriittisen pedagogiikan edustajat Henry Giroux (1991) ja Peter McLaren (1998, 2000) tarkastelevat koulua ja kasvatusta yhteiskunnallisesta näkökulmasta ja korostavat sitä, että pedagoginen toiminta on sidoksissa koulun ulkopuoliseen maailmaan, kuten eri yhteiskuntaryhmien, sukupuolten ja etnisten ryhmien asemaan sekä media- ja populaarikulttuuriin. He ovat kuvanneet muun muassa erilaisia koulu maailmassa esiintyviä jännitteitä ja sitä, miten koulutus, etninen ryhmä, luokka ja sukupuolijärjestelmä toimivat ihmisten yhteiskunnallisina erottelijoina. Kriittinen pedagogiikka on saanut sytykkeensä useista ajatteluperinteistä, muun muassa brasilialaisen Freiren kasvatustilasta (McLaren, 2000).

Kriittistä pedagogiikkaa voidaan jäsentää muutamilla ydinkäsitteillä, joita ovat politiikka, kulttuuri ja talous. Kulttuurisesti, etnisesti ja sukupuolisesti monipuolista tilannetta ei katsota jyrkän taloudellisen determinismin kannalta, vaan korostetaan opettajien ja kulttuuritehtäjäkijöiden suhteellista itsenäisyyttä ja riippumattomuutta taloudellisesta eliitistä. Koulut voivat markkinoitumisestaan huolimatta toimia julkisina tiloina potentiaalisille kulttuurisille, sosiaalisille ja taloudellisille muutoksille. Talouden kenttää ei tule pitää muun sosiaalisen toiminnan ulkopuolisena mahtina, joka näkymättömänä kätenä luo

sosiaalisia rajoitteita. ”Pedagogiikka” viittaa prosessiin, jossa opettajat ja opiskelijat tuottavat merkityksiä keskinäisessä kanssakäymisessään. Tämä puolestaan edellyttää pohdintoja siitä, miten opettajat ja opiskelijat paikannetaan diskursiivisiin käytäntöihin ja valta- ja tietosuhteisiin. Pedagogiikka viittaa myös siihen, miten esitämme itsemme ja toisemme sekä yhteisöt, joissa päätämme asua. Termi ”kriittinen pedagogiikka” eroaa edellisestä siinä, että se korostaa oppimisen ja kamppailun kumouksellista luonnetta. Se tarjoaa lähtökohdan tiedon ja vallan kytkemiseen toisiinsa sekä sitoutumiseen sellaisten yhteisöllisen elämän muotojen kehittämiseen, joissa suhtaudutaan vakavasti kamppailuun demokratian ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden puolesta. Kriittisen pedagogiikan taustalla on aina tietty näkemys yhteiskunnasta, se perustuu mahdollisuuksien luomisen projekteihin. Tulevaisuuden kurkottaminen, toisin sanoen sen kysyminen, mihin meille luodaan mahdollisuuksia, on oleellista kriittisessä pedagogiikassa.

Engeström (1987, 2005) on analysoinut kriittisesti toiminnan kehittämistä erilaisissa työyhteisöissä kulttuuris-historiallisista lähtökohdista. Ekspansiivisen oppimisen ja kehittävän työntutkimuksen lähtökohdat eivät keskity vain paikallisesti toiminnan kehittämiseen ja yksilön osuuteen siinä, vaan oleellisina analyysin kohteina ovat myös yhteiskunnallisista ja historiallisista rakenteista juontuva työnjako sekä yhteisön merkitys.

Näissä kahdessa erilaisessa kasvatustieteellisessä lähestymistavassa ei analysoida eikä käytetä eksplisiittisesti käsitettä tunnustus. Näen niiden intellektuaalisissa juurissa kuitenkin yleisellä tasolla ymmärrettynä linkin tunnustuksen teorian yhteiskunnallisen ja historiallisen analyysin juuriin. Kriittinen pedagogiikka ja ekspansiivinen oppiminen viittaavat laajasti siihen historialliseen, kulttuuriseen, sosiaaliseen ja yhteisölliseen toimintaan, jossa rakennetaan identiteettejä, ylläpidetään ja uusinnetaan elämäntapoja ja luodaan merkityksiä. Usein puhutaankin kulttuurin politiikasta, kun viitataan siihen, että koulussa ja muissa julkisissa tiloissa uusinnetaan ja tuotetaan tiettyjä arvoja, elämänmuotoja ja todellisuuskäsityksiä. Kehittävä työntutkimus ja ekspansiivinen

oppiminen kuitenkin eroavat selvästi tavoitteiltaan ja metodologisesti kriittisestä pedagogiikasta.

Tuleva kehittäminen

Teoreettisena käsitteenä tunnustusta on lähinnä analysoitu filosofisena ja yhteiskuntatieteellisenä käsitteenä. Koska koulutus on yksi yhteiskunnan peruspilari, tunnustuksen teoriat haastavat erittelemään ajankohtaisia koulutuksen käytäntöjä uudesta näkökulmasta. Praktisena käsitteenä osaamisen tunnustamisella tarkoitetaan esimerkiksi henkilön aikaisemmin koulussa, työssä ja vapaa-aikana opittujen taitojen ja tietojen tunnistamista ja tunnustamista osana virallisia tutkintoja. Suomessa osaamisen tunnistaminen on tullut erityisesti ajankohtaiseksi maahanmuuttajien myötä ja erityisesti heidän integroimisessa työelämään. Opitun tunnistamisessa tunnustaminen liittyy myös yksilöllisesti räätälöityihin opetussuunnitelmiin ja opiskelun henkilökohtaistamiseen. Ongelmana maahanmuuttajien kohdalla on se, että heidän toisessa maassa tai jopa toisella paikkakunnalla hankkimaansa osaamista ei tunnusteta siinä määrin, että heidät katsottaisiin päteviksi saamaan työpaikka. Suomen kielen hallinta näyttää – joskus aiheellisesti, joskus aiheettomasti – olevan yleisin este työpaikan saamiselle. Tunnustuksen antaminen tai sen puuttuminen oppimisessa, opettamisessa ja koulutuksessa ovat tulevaisuuden haasteita.

Lähteet

- Engeström, Y. (1987). *Learning by Expanding: An Activity Theoretical approach to developmental research*. Helsinki: Orienta-Konsultit.
- Engeström, Y. (2005). *Developmental Work Research expanding Activity Theory in practice* (Vol. 12). Berlin: Lehmanns Media.
- Fraser, N. (1997). *Justice interruptus. Critical reflections on the "postsocialist" condition*. New York: Routledge.
- Fraser, N. & Honneth, A. (2003). *Redistribution or recognition? A political-philosophical exchange*. London, New York: Verso.

- Giroux, H. (1991). *Postmodernism, feminism, and cultural politics. Redrawing educational boundaries*. Albany, NY: SUNY.
- Honneth, A. (1995). *The struggle for recognition: The moral grammar of social conflicts*. Cambridge, MA: Polity Press.
- Honneth, A. (2004). Recognition and justice. Outline of a plural theory of justice. *Acta Sociologica* 47 (4), 351–364.
- Ikävalko, H. (2003). *Tunnustus, subjektiviteetti ja inhimillinen elämänmuoto. Tutkimuksia Hegelistä ja persoonien välisistä suhteista*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 220. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Laitinen, A. (2002). Interpersonal recognition: A response to value or a precondition of personhood) *Inquiry* 45 (4), 463–478.
- Laitinen, A. (2009). Recognition, needs and wrongness. Two approaches. *European Journal of Political Theory* 8 (13), 13–30.
- McLaren, P. (1998). *Life in schools. An introduction to critical pedagogy in the foundations of education*. New York: Longman.
- McLaren, P. (2000). *Che Guevara, Paolo Freire and the pedagogy of revolution*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Taylor, C. (1994). The politics of recognition. Teoksessa A. Gutman (toim.), *Multiculturalism*. Princeton: Princeton University Press, 25–74.